

GRAĐA

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 60
Godina XXX
Novembar, 2025.
[str. 107-112]

© Monos 2025

Arzuhal za postavljenje vaiza u Ahmed-pašinu džamiju u Gračanici iz 1665. godine

Mr. sc. Kemal Nurkić

U prilogu se objavljuje novopronađeni dokument iz 1075. godine po Hidžri (1665. godine), u kome se spominje Ahmed-pašina džamija u Gračanici. Riječ je o arzuhalu (molbi) za imenovanje vaiza u ovoj džamiji, s prijedlogom da se na tu dužnost postavi muderris Ibrahim efendija iz Gračanice, nakon što je prethodni vaiz Muhammed-halifa napustio rodno mjestu i tu dužnost, ostavivši je osam godina upražnjenu. Na osnovu molbe izdat je berat (službena povelja) navedenom muderisu. Iz sadržaja dokumenta vidi se da je Ahmed-pašina džamija postojala još sredinom 17. stoljeća, te da zabilježeno narodno predanje o doseljavanju Ahmed-paše iz Budima u Gračanicu poslije pada tog grada (1686.) nije utemeljeno i nema historijsku vrijednost. Iz dokumenta se vidi i da je Gračanica još 1665. godine imala i medresu, što je do sada također nepoznat podatak.

Ključne riječi: Gračanica, Ahmed-pašina džamija, vaiz, Muhammed-halifa, muderris Ibrahim-efendija, Ali kadija, arzuhal, berat, Osmanski arhiv u Istanbulu, Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

Ahmed-pašina džamija u Gračanici, danas poznata i po imenu Bijela džamija, glavna je džamija u ovom gradu i nalazi se u njegovom centru, u samoj čaršiji. Njen vakif je u narodu ostao upamćen kao Ahmed-paša Budimlija. Njemu se pripisuje i izgradnja gračaničke sahat-kule, kao i hamama koji se pored nje ranije nalazio. Zabilježena je narodna predaja

GRAĐA

da se taj Ahmed-paša u Gračanicu doselio poslije pada Budima, 1686. godine, te u njoj osnovao svoj vakuf.¹ Na osnovu tog predanja u dosadašnjoj literaturi o Gračanici osnivanje ovoga vakufa uglavnom se datiralo u kraj 17. i početak 18. stoljeća,² a kao prvi spomen džamije u izvorima iz osmanskog razdoblja, uzimali su se podaci iz vakufskih deftera (evidencije o postavljenju vjerskih službenika) iz druge polovine 18. stoljeća.³

Međutim, jedan novopronađeni dokument, iz 1045. godine po Hidžri, odnosno 1665. godine, baca novo svjetlo na historijat spomenute džamije i Ahmed-pašinog vakufa, datirajući i njegov nastanak barem

nekoliko decenija ranije, u sredinu ili prvu polovinu 17. stoljeća.

Dokument je pronađen prilikom istraživanja u Osmanskom arhivu u Istanbulu (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi* – skraćeno, BOA), a radi se o riješenom arzuhalu – molbi, odnosno zahtjevu za službeno postavljenje vaiza (propovjednika, predavača) u Ahmed-pašinoj džamiji u kasabi Gračanica. Molba je podnesena krajem mjeseca redžeba 1075. hidžretske godine (februar 1665.), a riješena je 15. ševala 1665. godine (30. april 1665.).⁴

U nastavku, uz priloženi faksimil dokumenta, navedena je transkripcija na latinicu, te prevod i prilagodba na bosanski jezik.

- 1 Hamdija Kreševljaković, *Banje u Bosni i Hercegovini 1462-1916.*, Izabrana djela, knjiga III, Sarajevo, 1991., str. 81-82; isti, *Sahat-kule u Bosni i Hercegovini*, Izabrana djela, knjiga II, Sarajevo 1991., str. 501.
- 2 Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i Revoluciji*, Gračanica 1988., str. 33 i 37; Rusmir Djedović, Ahmed-paša Budimlija – osnivač gračaničke čaršije, *Biljeg vremena*, br. 2, Gračanica, 15. septembar 1993., 14; Isti, Vrijeme Ahmed-paše, *Biljeg vremena*, br. 3, Gračanica, 1. oktobar 1993., 15; Omer Hamzić, Gračaničke džamije – istorija i predanje, *Gračanički glasnik*, br. 5, Gračanica, maj 1998., str. 11-12; Edin Šaković, Značaj vakufa u razvoju gračaničke čaršije, *Gračanički glasnik*, br. 17, maj 2004., str. 71-72; Rusmir Djedović, Razvoj prostornog urbanističkog planiranja grada i općine Gračanica, *Gračanički glasnik*, br. 17, maj 2004., str. 37.
- 3 Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Sarajevo 1975., 159.
- 4 BOA (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*), Istanbul. AE.SMMD.IV.00096/11328.001.

**Hû
Sahh
Mâliye tarafından dahi kayıt...**

Divan tarafında muhasebe bulunmamıştır

Vakf-ı mezbur defter-i muhasebe-i evkâfdamukayyed ve mastur olup lakin merkûm bî berat mutasarrıf olmağla kayd olmayup tevcih ve kayd olunmak babında ferman merhametlü Sultanımındır. (Fî 12 (13) Şevvâl 1075)

**Mucebince mezbura tevciholunub nişan buyuruldu.
15 şevvâl 1075**

- 1-) Der-i devlet-mekine arz-ı dâi-i kemine oldur ki Kasaba-yı Gradcanica'da merhûm Ahmed paşa bina eylediği Cami-i şerifinde yevmi ~~miktar~~ dörd akçe vazife ile
- 2-) Vaiz olan Muhammed halife sekiz seneden beri terk-i diyâr ve celâ-yı vatan edüp hayat ve memâtı na-malûm olup hizmet-i mezbure
- 3-) Mahlûle olmağın kasaba-yı mezburda sâkin muderrisinden İbrahim Efendi dâileri her vechle mahal ve müstehak olmağın hizmet-i mezbûre vazife
- 4-) vazife-i muayyenesiyle mezbur dâilerine sadaka ve inâyet buyurulmak ricasına paye-i serir-i âlaya arz olundu bakî ferman der-i adlıdır

Tahriren fi Evahir-i Recebü'l Mürecceb li-sene-i hams ve sebîn ve elf.

Ez'aful-ibâd
el-müvella
Gradcanica

Arzuhal za postavljenje vaiza u Ahmed-pašinu džamiju u Gračanici

U ime Boga.

Od strane finansijske uprave je izvršen upis.

U Carskom popisu prethodno nije bio predmet obračuna.

U vezi sa ovim pitanjem:

Vakuf navedene džamije evidentiran je u knjizi obračuna vakufa. Međutim, kako je trenutni korisnik bez berata (službene povelje), njegovo ime još nije upisano u evidenciju. Za imenovanje i upis u knjige ovog predmeta moli se za našeg ukaz milostivog sultana. (12/13. ševval 1075. hidžretske godine / april 1665.)

Prema tome, određuje seda se spomenuti imenuje i nišan (biljeg) stavi (na ovaj dokument).

15. ševval 1075. (maj 1665.)

Predmet molbe

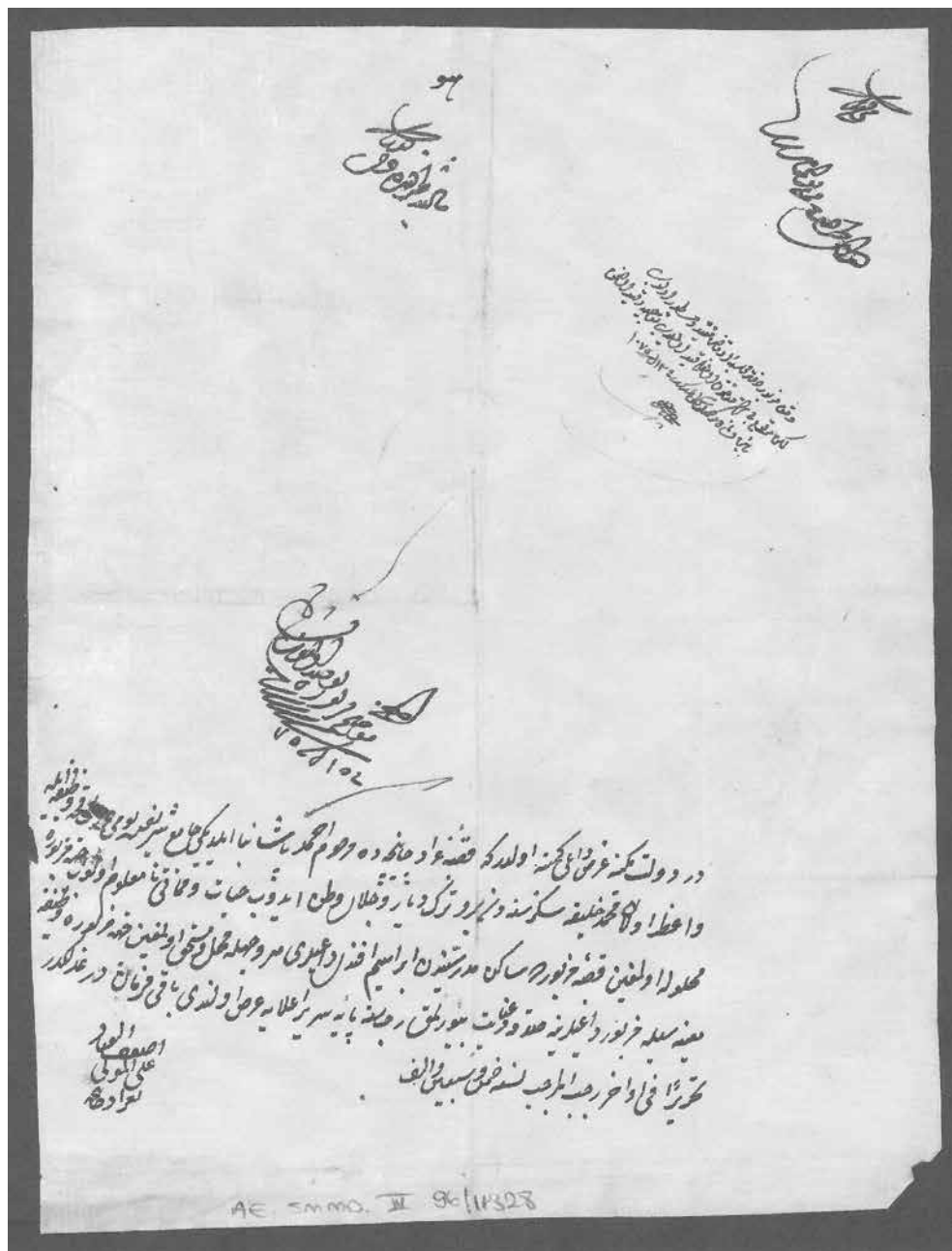
Ponizno iznosim pred visoki prag države:

1. U kasabi Gračanica, u džamiji, koju je sagradio rahmetli Ahmed-paša, postoji potreba za vaizom (vjerskim propovjednikom) s dnevnom platom od četiri akče.
2. Dosadašnji vaiz, Muhammed-halifa, napustio je mjesto i rodni kraj prije osam godina, a da li je živ ili mrtav – nije poznato. Zbog toga je ovo mjesto ostalo upražnjeno.
3. Budući da je mještatin i muderris (učitelj) iz Gračanice, Ibrahim-efendija, u svakom pogledu prikladan i zaslužan za ovu dužnost, predlažem njegovo imenovanje na ovo upražnjeno mjesto.
4. Uz upućivanje zamolbe da se definisana pozicija s plaćom izvoli dodijeliti uvaženom imenovanom, donošenje konačne odluke o tome prepušteno je Vašoj procjeni.

Napisano krajem mjeseca redžeba, godine 1075. hidžretske (februar 1665.)

Potpis:

Slabašni sluga Ali,
kadija za područje
Gračanice

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), AE.SMMD.IV.00096/11328.001.

Iz sadržaja dokumenta, dakle, vidimo da je Ahmed-pašina džamija postojala najmanje osam godina prije podnošenja ovog arzuhala, računajući osmogodišnje odsustvo vaiza Muhammed-halife, koji je svojevremeno napustio tu dužnost. Na dužnosti on je prethodno sigurno proveo barem par godina, što znači da je džamija postojala i prije 1657. godine, vjerovatno još polovinom 17. stoljeća. Vakif džamije, Ahmed-paša, u dokumentu se spominje kao umrli (*merhûm*), što značiti da je preselio (preminuo) prije 1665. godine.

Iz dokumenta također vidimo da se za novog vaiza u Ahmed-pašinoj džamiji predlaže muderris (učitelj) Ibrahim-efendija iz Gračanice, što znači da je u tom gradu već tada postojala i medresa (islamsko učilište). Do sada ta činjenica nije bila poznata.

U svakom slučaju, ovaj dokument je dokaz da zabilježena verzija

narodnog predanja o doseljavanju Ahmed-paše iz Budima, nakon što su Osmanlije izgubili taj grad 1686. godine, nije osnovana i nema historijsku vrijednost.

U potrazi za vremenom osnivanja Ahmed-pašinog vakufa i stvarnim identitetom ovoga vakifa potrebna su dalja istraživanja osmanske arhivske građe. Za sada, međutim, poznato znamo da je *terminus ante quem* u najmanju ruku osam godina prije podnošenja i rješavanja ovog arzuhala (1665.), dakle 1657.-1658. godina.

Sam pronalazak ovog dokumenta pokazatelj je i dokaz koliko toga je iz naše historije i povijesti naših gradova i mjesta još uvijek neistraženo i nepoznato, a odgovore kriju desetine kilometara dužnih prvorazredne arhivske građe u Osmanskom arhivu u Istanbulu, koja još uvijek čeka svoje istraživače.

REQUEST FOR THE APPOINTMENT OF A PREACHER IN THE AHMED PASHA MOSQUE IN GRAČANICA FROM 1665

The article publishes a newly found document from 1075 AD (1665 AD), in which Ahmed Pasha's mosque in Gračanica is mentioned. It is an *arzuhal* (request) for the appointment of a *vaiz* (preacher) in this mosque, with a proposal to appoint muderris (teacher) Ibrahim Effendi from Gračanica to that position, after the previous *vaiz* Muhammed left his birthplace and that position, leaving it vacant for eight years. Based on the request, a *berat* (official charter) was issued to the said *muderris*. The content of the document shows that Ahmed Pasha's mosque existed as early as the middle of the 17th century, and that the recorded folk tradition about Ahmed Pasha moving from Buda to Gračanica after the fall of that city (1686) has no historical value. The document also shows that Gračanica had a *madrassa* (islamic school) as early as 1665, which was also an unknown fact until now.